

BIRTOKPOLITIKAI REFORMJAVASLATOK.

A birtokmegosztás kedvezőbbé tételére irányuló törekvések s a földtulajdon nélküli agrárlakosság földdel való ellátása már a háborút megelőző pár évtizedben is erősen foglalkoztatták agrártársadalmunkat és a közvéleményt. A kilencvenes évek alföldi agrárszocialista mozgalmi, majd a rohamosan emelkedő kivándorlás hívták fel e kérdésekre a társadalom figyelmét, de a gazdasági és szociális szempontokon kívül jelentékeny szerepet játszott a nemzeti szempont is. 1895-től kezdődőleg úgy az Omge, mint a Magyar Gazdaszövetség közgyűlésein állandóan felmerül a telepítés, parcellázás, a kisbirtokrendszer és a szövetkezeti bérletek gondolata, s mind előadásokban, mind hírlapi cikkekben, röpiratokban és tanulmányokban részletes és kimerítő megvitatásra kerül a felmerülő kérdéseknek úgy elméleti, mint gyakorlati része. Megállapíthatjuk, hogy kezdetben a nagybirtokos-társadalom részéről is meglehetősen jóindulatú érdeklődés kísérte a mozgalmat s részint a teendők elodázásában, részint a nyílt visszautasításban nyilvánuló ellenkezés a nagybirtokrendszer védelmezői részéről is csak akkor nyilvánult meg, mikor a kilencszázas évek elején megindult radikális agitáció, — inkább a konzervatív birtokosztály politikai és társadalmi hatalmának csökkentése céljából, — a kötött és kötetlen egyházi és világi nagybirtok teljes felosztását követelte.

Ezen idők mozgalmáról értékes és tanulságos felvilágosítással szolgál Iván János tanulmánya (Földbirtokreform és társadalmunk 1890—1914. Budapest. 1935. Élet irodalmi és nyomdai Rt. 175 oldal), mely hírlapok, röpiratok és kongresszusi jegyzőkönyvek alapján részletesen ismerteti a felmerült vitaanyagot s a különböző agrárérdekképviseletek és politikai irányzatok állásfoglalását. Látjuk, hogy a felmerült probléma, különösen ha nem objektíven kezelik, felette alkalmas káros szenvedélyek felkeltésére s a túlzottan radikális és elsősorban támadó jellegű reformkövetelések a felmerülő problémák megoldását inkább hátráltatják, mint előmozdítják, mert úgy a támadások által érdekeltek, mint a problémák tárgyilagossá szemlélői részéről igen éles ellenállást váltanak ki.

A háborút követő földbirtokreform birtokmegosztásunk arányszámát a kisbirtok, illetve a törpebirtok javára kedvezőbbé tette ugyan, de sem a latifundiális kinövéseket nem szüntette meg, sem pedig nem nagyon szaporította az önálló és életképes kisbirtokosok számát, holott

kétségtelennek látszik, hogy még a reformmozgalmak elvi ellenzői is leginkább ebben a két irányban hajlandók a reformok megvalósítását elfogadni. A földbirtokreform lebonyolítása után úgyszólván nyomban súlyos gazdasági válság következett be, melynek nyomasztó hatása legnagyobb mértékben a mezőgazdaságra és az agrárlakosságra nehezedett, úgyhogy agrárlakosságunknál a földszerzés iránti vágy a minimumra süllyedt s ehelyett inkább egyre követelőbben lépett fel az eladósodott birtokosok védelmének igénylése, tehát újabb földszerzés helyett a föld megtartása. Ezzel egyidejűleg azonban, ha nem is az agrárlakosság, de az agrárpolitikával és szociális politikával foglalkozó intellektuális vezető réteg egyes csoportjai állandóan napirenden tartották a földbirtok további demokratizálásának kérdését s tradícióihoz híven a Magyar Gazdaszövetség 1933-ban újabb telepítési ankétot rendezett. A telepítés kérdése — az agrárpolitikai tudomány szempontjából — meglehetősen részletesen kimerített tárgykör, örökké ismétlődő s heves vitát keltő részletkérdései közül némelyik — a kisüzem és nagyüzem szembeállítása, — lassanként inkább világnézeti kérdéssé válik, mások pedig, mint az egyke, népszaporodás és népsűrűség kérdése, az eddigi statisztikai felvételek által kevésbé bizonyítható konkrétumokon alapulnak, úgyhogy az egyes statisztikai adatok s az azokból vont eredmények homlokegyenest ellenkező tételek dokumentálására is igénybe vétetnek. Ettől függetlenül is az agrárpolitika feladatai természetesen oly sokoldalúak és a különböző gazdasági, szociális és politikai célkitűzések annyira keresztezik egymást, hogy éppenúgy, mint a társadalmi tudományok többi ágaiban is, önmagában vett, helytől és időtől független igazságai alig-alig vannak s a gyakorlati megoldás szükségképpen a konkrét esetre szóló s a különböző érdekeknek az általános politika szemszögéből való összeegyeztetését követeli.

A birtokpolitikai és agrárpolitikai reformmozgalmak egyik elvitathatatlan eredménye, hogy széles intellektuális körök figyelmét magára vonta s ha egyelőre még gyakran az összefüggések kellő ismerete nélkül is, de egyre többen foglalkoznak és érdeklődnek ezekkel a súlyos és bonyolult problémákkal. Az egyes folyóiratokban megjelent tanulmányok s kisebb-nagyobb önálló munkák kétségkívül agrárpolitikai irodalmunk gazdagodására vezettek, bár az is nyilvánvaló, hogy a mennyiségi gazdagodás jóval nagyobb a minőségi gazdagodásnál. A Fővárosi könyvtár nagyon célszerűen csoportosított és igen használható összeállítású bibliographiát adott ki,¹ mely a felvett címszókön messze túlmenő gazdag irodalmi anyag összeállítását tartalmazza, elsősorban a háború utáni belföldi és külföldi irodalomról.

A legújabb irodalomból három munkáról óhajtunk e helyen rövi-

¹ Földrendezés, Telepítés, Tagosítás. Budapest. 1935. Szerkesztette dr. Homa Gyula és dr. Witzmann Gyula. Fővárosi könyvtár kiadása, 56 lap.

den számot adni. Matolcsy Mátyás és Lipták László terjedelmes és nagy anyagot felölelő s bizonyos mértékben egymással ellentétes eredményre jutó könyveiről, illetve e munkáknak a telepítéssel és általános birtokpolitikával foglalkozó részével,¹ valamint Kerék Mihálynak a háború utáni németországi telepítés módszerét és eredményeit ismertető tanulmányáról.²

Mindenekelőtt rá kell mutatnunk arra a tényre, hogy a birtokmegosztás kérdése egyfelől világnézeti (nemzetpolitikai, társadalompolitikai) kérdés, másfelől gazdasági és szociális kérdés, a gyakorlati megoldásnál pedig leglényegesebb szerepet az játssza, hogy minden egyéb jogosult aggodalom elhanyagolása mellett is, a köz (az államháztartás és nemzetgazdaság) milyen áldozatot képes hozni a megvalósítás érdekében. A dolgok természeténél fogva a kérdéssel foglalkozók általában vagy a világnézeti, vagy a gazdasági szempontot tekintik inkább irányadónak s a részletkérdésekben érveiket ennek megfelelőleg csoportosítják.

Matolcsy munkája elsősorban világnézeti alapon áll. Elméleti álláspontja, s az annak érdekében kifejtett indokai tiszteletre és figyelemre méltók. Munkájában széles körre kiterjedő agrárpolitikai programot dolgoz ki, melynek középpontja, főalkotórésze a birtokmegosztás kedvezőbb kialakítása. Ezt a célt az egy tulajdonos kezében levő szántóföldnek 500 kat. holdban való maximálása s az így felszabaduló szántóföldnek harmincévi időtartamra tervezett és 225.000 új kisbirtokos között telepítés útján való szétosztása által óhajtja elérni. A cél eléréséhez szükséges költségvetési fedezetet évi 100—110 millió pengőre becsüli, de a költségvetési fedezet előteremtésének kérdésével nem foglalkozik. Egyidejűleg megvalósítandó programjának további részletei a tagosítás, mesterséges öntözés, útépítés, szövetkezeti mozgalom és főleg a mezőgazdasági szakoktatás kérdése, amely problémáknak egyidejű célszerű megoldása szintén nem csekély további költségvetési fedezetet igényelne.

Matolcsy könyvét a jóhiszemű radikális reformerek optimizmusa lengi át. Kitűzött célját annyira fontosnak tartja, hogy a gyakorlati megoldás legtöbb nehézségével nem is foglalkozik, meggyőződése, hogy azok legyőzése és áthidalása csak akarat kérdése, de époly kevésbé foglalkozik azzal is, vajjon programjának keresztülvitele megoldja-e a magyar birtokmegosztással kapcsolatos probléma legnagyobb nehézségét, a közel egymillióra tehető földtulajdon nélküli agrárproletariátus keresethez juttatásának és életszínvonal emelésének kérdését. Nyitott kérdés, hogy az államháztartásnak a cél megvalósítása érdekében szükséges nagyarányú

¹ Matolcsy Mátyás: Agrárpolitikai feladatok Magyarországon. Budapest. 1934. Soli Deo Glória Szövetség kiadása. 151 lap. — Lipták László: Magyar agrárpolitika az új idők tükrében. Budapest. 1935. Athenaeum. 276 lap.

² Kerék Mihály: A telepítés félévszázada. Budapest. 1935. A Magyar Út kiadása. 214 lap.

igénybevétele újabb adóztatás, államkölcson, vagy a más állami célokból való költségvetési fedezet elvonása által oldható meg, s hogy mindezekre van-e lehetőség s ha igen, mi lenne ennek az eredménye. Nem lehet elmélőzni azt a kérdést sem, hogy a kisbirtok terméseredménye, szabályozatlan fogyasztása és piacellátása az ország ellátása és kivitelünk szempontjából jóval kedvezőtlenebb a nagybirtoknál. Gondolt-e vajjon a szerző arra, hogy tervének harmincévi megvalósítási tartama harminc évig tartó termelési bizonytalanságot eredményezne s ez esetben a mezőgazdaság számára egyedüli hitelforrás gyanánt ismét csak az erősen igénybevett állam maradna? Lehet, hogy Matolcsy a harmincéves lebonyolítás által az átmenet nehézségeinek megoldását akarta megkönnyíteni, de tervének radikális előfeltétele, az egykézben levő szántóföld 500 kat. holdban való maximálása oly tisztára mechanikus célkitűzés, mely termelési és üzemgazdálkodási káros hatásait nyomban éreztetné.

Lipták László agrárpolitikai reformtörekvéseit az egész nemzetgazdaság reformprogramjába beállítva ismerteti, s elvitathatatlanul logikus, szerves összefüggésben állítja be reformprogramját. Elméleti és gyakorlati képzettsége és tájékozottsága teljes figyelmet érdemel. Fő nézőpontja, Matolcsyval ellentétben, nem ideális világnézeti, hanem gyakorlati gazdasági. Alapgondolata az, hogy agrárlakosságnak életszínvonalát nem a birtoktulajdon átcsoportosítása, hanem a jól megszervezett termelő munka növelése emelheti. Elsősorban a nagybirtokkal szemben visszamaradt terméseredményű kisbirtok termelési eredményének növelésére törekedjünk, mert céltalan lenne addig nagyobbszámú új birtok teremtése, míg a régít fel nem emeltük. Nagy nemzeti kérdéseink kizárólag agrárpolitikával nem oldhatók meg, s a földtulajdon nélküli agrárlakosság számára az iparosodás gyorsítása, az agrárróló szűkítése és a nemzeti jövedelem és vagyonosodás általános emelése nagyobb jelentőségű, mint ha a Matolcsy-féle terv szerint legfeljebb egy negyedrészüket harminc év alatt földtulajdonhoz juttatnánk, de közben a termelési bizonytalanság miatt nemzeti jövedelmünk és életszínvonalunk átlaga még jobban süllyedne. Matolcsy programja egy új birtokreform, melyet Lipták helytelenít, s a telepítést inkább csak a feltörhető legelőkre és rétekre s talajjavítás útján szántóföldi művelésre alkalmassá tett területekre korlátozná. Nem ellenzi a kiscsodatelepítést sem megfelelő forgatókével és gazdasági felszereléssel bíró telepések részére, az ehhez szükséges földet azonban állami elővásárlás útján, vagy a pénzügytervezet birtokállományából és az adóhátralékoknak földben való elosztása útján tartja előteremthetőnek. Hajlandó arra, hogy a földtulajdon nélküli agrárlakosságot saját otthonhoz és gazdasági udvarhoz juttassuk, de az ezen túlmenő földjuttatásnál alapelv az, hogy a telepítés befektetései csak akkor indokoltak, ha a telepes gazdaságából nagyobb jövedelem származik, mint amekkora azelőtt volt.

Kétségtelen, hogy Lipták állásfoglalása gazdaságilag indokoltabb és sokkal realisabb mint a Matolcsy. Mégis cselekedeteinknél a gazdasági célszerűség kérdését csak féknek, de nem korlátnak tekinthetjük abban az esetben, ha a telepítés, illetőleg kedvezőbb birtokmegoszlás világnézeti szempontjait elfogadjuk s ma már alig tehető vitássá, hogy ezen szempont elfogadásától elzárkózni nem lehet és nem szabad, még akkor sem, ha az áldozatot jelent. A nagybirtoknak is érdekében áll, hogy üzemgazdálkodásának a nemzeti termelésben való jogosultságát a nemzetpolitikailag joggal kifogásolható latifundiális rendszer elleni támadás ne gyengítse. A meghozandó áldozatok nagyságát mindenkori államháztartási és nemzetgazdasági helyzetünk szabja meg s így e tekintetben egy hosszú időre szóló terv létesítését már eleve céltalannak tartjuk. Szükséges, hogy az állami költségvetés ezen a címen évről-évre a lehetőséghez képest dotáltságos, viszont irreális minden olyan program, mely ma csak ezen a címen harminc évre előre évi 100—110 millió pengőt igényel.

Kerék munkája a háborúutáni német telepítés módszereinek és eredményeinek ügyes rendszerbe foglalt, objektív és részletes ismertetése. Egyes kommentárjaiból kitűnően azonban radikális optimizmusa annál nagyobb, mert nemcsak gazdasági és pénzügyi szempontok nem árnyékolják be látókörét, hanem a mi felfogásunktól és adottságainktól lényegesen eltérő német államszemlélet agrárpolitikai és társadalompolitikai célkitűzéseit, főleg annak a német gondolkodásnak többé-kevésbé megfelelő misztikus elemeit is minden változtatás nélkül elfogadni látszik.

Németország a háború óta telepítési célokra megszerzett 1,341.000 hektár területet, mely az egész mezőgazdasági terület 4.1%-a. A megszerzett terület 85%-át 100 hektáron felüli nagybirtok, 15%-át kisbirtok szolgáltatja. A megszerzett területből 10% állami birtok volt, 87.5%-ot állami elővásárlás útján vagy szabadkézből vásároltak, és csupán 2.5%-ot vásároltak meg kényszerkiszajátítás útján. A megszerzett területből kiosztásra került ezideig:

67.198 önálló telephely	753.376 ha területtel
117.275 kiegészítő parcella helybelieknek	183.849 « «
143.000 bérleti «	« <u>121.000</u> « «
Összesen	1,058.225 ha területtel

A telephelyek kiosztása az önkéntes jelentkezők között az illetékes állami hatóság kiválasztása és ajánlása alapján a telepítő vállalatok útján történt oly módon, hogy az illetékes állami hatóságok megfelelő vizsgálat után a jelentkezők közül rendszerint kétannyi jelentkezőt ajánlottak további kiválasztásra a telepítő társaságoknak, mint ahány telephely kiosztásra került. Az állami hatóságok a kiválasztásnál elsősorban az egyéni rátermettséget, a telepítőtársaságok pedig az így kiválasztottak közül inkább a megfelelő anyagi erővel rendelkezőket vették figyelembe.

A telepítést állami ellenőrzés és felügyelet mellett magántelepítő-társaságok végezték, melyeknek alaptőkéje részben vagy egészben közületi támogatásból származik. A telepítőtársaságok 750 millió márkát kitevő állami üzletrésze után az állam osztalékot nem igényel, hanem az a telepesek jóléti alapjának dotálására fordítatik. A társaságok a megvett földeket egy-két évig maguk művelik és megfelelően üzemképessé teszik. Rossz talajú területeknél lényeges talajjavítást is eszközölnek, melynek hektáronként 6—800 M. költségéből 300 márkát az állam visel. A kiosztásra alkalmatlan területszkeket — az egész terület 5—15%-a — rendszerint az állami erdészetek veszik át erdősítési célokra. A telepítést — az egyes telepesek készpénzhozzájárulásától eltekintve — teljes egészében állami pénzhozzájárulásból finanszírozzák az ezzel megbízott pénzügyintézetek. Az állami hozzájárulások a már említetteken kívül a következők: Hektáronként 28 M. felmérési költség. Telephelyenként 400—800 M. építési költséghozzájárulás. Az új telepen emelt középületek és közterületek ára, régebben egészben, újabban felerészben. Ez telephelyenként 6—1700 Márkát tesz ki. Az állam viseli az első telepítési év törlesztési részletét, ami hektáronként 50—60 M. A telepes az építési kölcsön után 1%, a telephely vételára utáni kölcsön után 3½%—5% kamatot fizet. Az általa fizetett kamat és a tényleges kamat közötti különbözetet, amely 2—6%-ot tesz ki, az állam viseli. A háborúutáni telepítés a német államnak több mint másfélmilliárd márkájába került, tehát hektáronként az állami hozzájárulás jóval meghaladta az 1000 márkát.

A telepes által fizetendő összegek és kölcsönök átlagban a következőképp alakultak: Egy 15 hektáros telephely ára 12.000 M., épületek 8000 M., élő leltár értéke 2250 M., holt leltár értéke 2300 M., összesen 24.560 M. Az élő és holt leltár beszerzésének árát, valamint a föld és épület érték 10%-át, tehát 6560 Márkát a telepesnek készpénzben kellett megfizetni. Az építési hitelre kapott 6000 M. után évi 1%, a föld vételárára kapott 12.000 M. kölcsön után 3%—5% kamatot fizetett, tehát a hektáronkénti teher évi 50—60 M. volt.

A telepesek gondozását a telepes mintagazdaságok vezetőin, és szakszerű előadások tartásán kívül a telepeseket otthonukban gyakran felkereső s gazdálkodásukat ellenőrző és irányító tanácsadók látták el. A tanácsadó egyébként maga is állandóan a telepen él. A tanácsadókat az állam, a mezőgazdasági érdekképviselők, vagy a telepítési társaságok fizetik.

Az egyes telepesek életképessége időnkint, helyenkint és egyénenkint különböző, de általában kielégítőnek mondható, mert 2—5%-nál nem nagyobb a be nem vált telepesek száma. Fizetőkészségük és képességük is általában eléggé kielégítő, rendes körülmények között 10—16%-nál nem nagyobb a hátralékosok száma. Viszont figyelembe kell venni, hogy rendkívüli viszonyok esetén az állam kénytelen a telepesek támogatására

sietni, így pl. többízben kénytelen volt a kormány a telepések összességének két fizetésmentes évet engedélyezni, vagy a járulékot félíg vagy egészben elengedni. Ilymódon a kormány 1920—1934 között mintegy 40.000 telepésnek mintegy 95 millió márka segílyt volt kénytelen nyújtani.

Ha figyelembe vesszük azt, hogy a német mezőgazdasági kultúra intenzitása s a német állam anyagi ereje jóval nagyobb befektetésekre nyújtott módot és lehetőséget, továbbá hogy rendkívül sok megtakarítható kiadás fordult elő eleinte megfelelő gyakorlat és tapasztalat hiányában s ha mi jóval kisebb igényekkel és költségekkel számolunk is, és az állam által viselendő kamathozzájárulást egész minimálisnak számítjuk is, akkor is nyilvánvaló, hogy mai állami és magángazdasági helyzetünk jóformán csak arra nyújt lehetőséget, hogy kis arányban megkezdett működéssel megfelelő gyakorlati tapasztalatokra tehezzünk szert. Nem lehet azonban lebecsülni azt a lehetőséget sem, mert a gyakorlati téren elért siker lehet a későbbiekben legfőbb indoka a közösség részéről kívánt fokozottabb hozzájárulás igénybevételének.

Nálunk a kormány birtokpolitikai intézkedései három önálló, de egymással mégis összefüggő rendelkezésből állanak: a gazdaadósságok rendezéséről szóló kormányrendeletből, a hitbizományi és a telepítési törvényjavaslatból.

A gazdaadósságok rendezéséről szóló 10.000/1935. M. E. számú kormányrendelet célja az, hogy a védettség intézményének mint átmeneti megoldásnak megszüntetésével a gazdaadósságok kérdését végleg rendezze s ezáltal ne csak az eladósodott birtokokat és birtokosokat juttassa nyugvó helyzetbe, hanem újból megnyissa a mezőgazdasági hitelnyújtás biztosított lehetőségét. A rendezés úgy a hitelezők, mint az állam részéről lényeges áldozatokat igényel, de ezen áldozatok meghozatala szükséges volt úgy a termelés, mint a közhitel biztonsága szempontjából.

Már a védettség intézményét létesítő 14.000/1933. M. E. sz. kormányrendelet két kategóriáját állította fel a gazdáknak: 1. általában gazdaadós mindenki, aki jövedelmét túlnyomórésztben gazdálkodásból szerzi, 2. védett adós az a gazdaadós, kinek bekebelezéssel biztosított tartozásai a kat. tiszta jövedelem 15-szörösét túlhaladják s az előirt időpontig a védettség feljegyzését kéri. Az egyszerű gazdaadós évi 534%.^a védett gazdaadós 4% kamatot tartozott fizetni s gyakorlatilag a tőketörlesztés a kat. tiszta jövedelem 40-szeresét meg nem haladó tartozás után évi $i\%$ -ot tett ki.

Az új rendezés a következő intézkedéseket lépteti életbe: A 20 kat. holdon aluli védett birtokosoknál a kat. tiszta jövedelem 40-szeresét meghaladó tartozást ellenérték nélkül az állam rendezi, a kat. tiszta jövedelem 40-szereséig terjedő tartozást a 10 holdnál nem nagyobb ingatlanoknál a tőketartozás évi 4%-ának 50 éven által való fizetésével törlesztendő tartozássá kell átalakítani. A 20 holdnál nagyobb, de 1000

holdnál kisebb védett birtokoknál a kat. tiszta jövedelem 40-szeresét meghaladó tartozást a hitelezőkkel szemben az állam könyvjóváírással rendezi oly módon, hogy a hitelezők követelésüknek csak egy fokozatosan csökkenő kulcs szerinti hányadát kapják meg, a többi követelésrészről le kell mondaniok. A könyvjóváírást az állam a hitelezőkkel szemben 40 éven át évi 3%-ot kitevő törlesztéssel rendezi, viszont a könyvadósság erejéig az ingatlanra az állam javára telekadósság kebeleztetik be, melynek visszafizetési feltételei nem lehetnek súlyosabbak annál, mint ahogy az állam a hitelezőknek fizet, de egyelőre három évig a telekadósság után sem kamat, sem tőketörlesztés nem jár.

Az 1000 kat. holdnál nagyobb birtokok terheinek rendezésére egy evégből kiküldendő külön bizottság fog egyénenkénti vizsgálat és a hitelezőkkel folytatott tárgyalás alapján javaslatot tenni.

A telepítési célokat ez a rendelet annyiban mozdíthatja elő, hogy lehetőséget nyújt arra, hogy az államot illető telekadósság esetleg földben is leróható legyen s ezáltal máris oly föld áll rendelkezésre, amelyet teljes egészében igen előnyös törlesztéses kölcsön terhel. Ugyancsak valószínű, hogy az 1000 holdon felüli védett birtokosok ügyeinek rendezésénél is kedvező hitelfeltételekkel eladható s állami pénzmobilizálást nem igénylő földbirtok lesz telepítési célokra igénybevehető.

A védett birtokok terjedelme tekintetében közöljük Konkoly-Thege Gyula összeállítását:

birtoknagyság	Védett birtok területe kat. hold	Védett teher mill. pengőben
10 k. hold alatt.....	203.900	193.5
10—50 k. holdig	416.200	23.67
50—100 « «	141.700	73.8
100—500 « «	376.100	173.6
500—1000 « «	205.800	89.1
1000 k. hold fölött	611.600	183.3
Összesen	1,955.300	950.0

A családi hitbizományról és a hitbizományi kisbirtokról szóló törvényjavaslatnak két nagy elvi kérdés tekintetében kellett állást foglalni. Egyik elvi kérdés az, vajjon a kötött birtok intézménye megszüntetendő-e, másik kérdés pedig az, hogy ha a kötött birtok intézménye fenntartandó, van-e szükség és milyen korlátozásokra. A törvényjavaslat a kötött birtokok fenntartása, sőt újabb kötött birtokok létesítése mellett foglalt állást. Korlátozás tekintetében némileg különböző elbírálásban részesíti a már meglévő hitbizományokat az alakítandó új hitbizományokkal szemben s a hitbizományi birtok mezőgazdasági művelés alatt álló részének terjedelmét korlátozza és fokozott ellenőrzés alá helyezi a hitbizományi kötöttség alatt álló ingatlanok rendeltetészerű kezelését. A tör-

vényjavaslat négy fejezetből áll: I. a fennálló hitbizományok részleges feloldásáról, II. a hitbizományi kötöttség alatt maradó vagyon jogviszonyáról, III. az új családi hitbizomány alapításáról és jogviszonyáról, IV. a hitbizományi kisbirtok alapításáról és jogviszonyairól.

A törvényjavaslat első pontja szerint jelen törvény a családi hitbizományi oly intézménnyé alakítja át, mely a földbirtok helyesebb elosztásához, a népesedés előmozdításához s a magasabb társadalompolitikai célokból irányított nemzeti termeléshez fűződő egyetemes nemzeti érdekekkel összhangban van.

Nagymagyarország egész területéből hitbizományi lekötöttség alatt állott 47%, az egész szántóterületből 3.2%. Az ország feldarabolása után Csonkamagyarország egész területéből hitbizományi kötöttség alatt maradt 6.8%, az egész szántóterületből 4.9%, tehát az ország megcsonkítása a hitbizományi kötöttség alatt álló terület arányszámát növelte. A földbirtokreform, a vagyonsváltás természetben való leadása s egyes időközi felszabadítások ezt az arányszámot ismét javították, úgy hogy jelenleg hitbizományi kötöttség alatt áll az ország területének 5-i%-a, s az egész szántóterület 3.2%-a.

A törvényjavaslat indokolása helyesen állapítja meg, hogy a hitbizománynak a közérdekre káros hatásai jóformán csupán abból származnak, hogy a lekötött mezőgazdasági rész túlnagy terület, de egyéb vonatkozásokban a hitbizomány a nagybirtokkal egyenlő elbírálásban részesíthető. Épen ezért a törvényjavaslat akként oldja meg a hitbizományi reform régóta vajdó kérdését, hogy a hitbizományi kötöttség alatt álló ingatlan maximális területét csak a mezőgazdasági művelés alatt álló részeknél korlátozza. Elvileg a kötöttség alatt álló mezőgazdasági ingatlan terjedelmét 30.000 kor. kat. tisztajövedelmű földben állapítja meg, gyakorlatilag azonban azt az engedményt teszi, hogy a feloldott mezőgazdasági rész nem lehet több, mint az egész mezőgazdasági rész 70%-a. Tehát a lekötött mezőgazdasági ingatlanok terjedelme maradhat az eddigi terület 30%-a. A hitbizományi kötöttség alól felszabaduló részek a jelenlegi hitbizományi birtokos halála után a várományosok között kerülnek felosztásra, de azokat felszabadulás után hat évig elidegenítési és terhelési tilalom korlátozza, nehogy egyszerre piacra kerüljenek. A korlátozás alól a földművelésügyi miniszter adhat felmentést. A törvényjavaslat 38. §-a kimondja, hogy kisajátítás és telepítési célokra jogszabályon alapuló igénybevétel, általában kényszerű elidegenítés esetében az elidegenítéshez a hitbizományi bíróság jóváhagyása nem szükséges. Ez a szakasz gyakorlatilag azt jelenti, hogy e törvényjavaslat birtokpolitikai vonatkozásban csak a mezőgazdasági terület maximálását szabályozza, a birtokpolitikai célokra való esetleges igénybevétel kérdésében a telepítési törvényjavaslat fog intézkedést tartalmazni, amely a hitbizományi kötött birtokot csak mint nagybirtokot fogja figyelembe venni.

A törvényjavaslat indokolásában foglalt számítás szerint a jelenleg hitbizományi kötöttség alatt álló 823.324 kat. hold 463.636 kat. holdnyi mezőgazdasági művelés alatt álló területéből a reform eredményeképpen mintegy 230.000 kat. holdnyi mezőgazdasági rész fog felszabadulni, úgyhogy a reform eredményeképpen a régi hitbizományi kötöttség alatt az ország területének 3.4%-a, s a mezőgazdasági terület 17%-a fog maradni.

A hitbizományi kötöttség alatt levő ingatlanok rendeltetésszerű kezelését a gazdasági, illetve erdőfelügyelőség ellenőrzi s erről évente köteles a földművelésügyi miniszternek jelentést tenni. Szükség esetén külön megbízott ellenőr rendelhető s meg nem felelő kezelés esetén a hitbizomány gondnoki kezelés alá vonható.

A megmaradó családi hitbizományok — amennyiben azokban az utódlás nem az elsőszülöttségi öröklési rend alapján szabályoztatott volna, e törvény életbeléptével automatikusan ilyenné változnak át.

Az új hitbizományok alapításának lehetősége személyileg, tárgyilag és terjedelmében van korlátozva. Kivételes méltánylást érdemlő esetekben az államfő hozzájárulásával oly feddhetetlen jellemű s önjogú magyar állampolgár alapíthat hitbizományi, aki a közélet, a tudomány vagy a művészet terén vagy a hazáért teljesített szolgálataival erre érdemeket szerzett. Hitbizományi lekötöttség tárgya nem lehet kizárólag ingó s legalább 200.000 P értékű vagyontárgynak kell lenni, de a mezőgazdasági ingatlan nem lehet több, mint 10.000 kor. kat. tisztajövedelmű s ez is csak akkor köthető le, ha annak lekötése a helyes birtokelosztáshoz fűződő közigazdasági, népesedési és egyéb társadalompolitikai közérdekre, különösen a község vagy a szomszédos községek földművelő nép népességének gazdasági terjeszkedésére káros hatással nincsen.

A hitbizományi kisbirtok — a törvény szerint — a mezei gazdálkodás céljára szolgáló és az ily jellegű gazdálkodás folytonosságának, valamint a jogosult családtagok ellátásának biztosítására szolgáló oly ingatlan, melyet a céljától való elvonás és felaprózódás ellen a törvény az elidegenítés és terhelés tilalmával, a köztörvényi öröklés kizárásával és a családon belül az előre meghatározott egyéni, kizárólagos öröklés jogával véd. Csak hivatásos mezőgazda kérheti a gazdasági albizottságtól hitbizományi kisbirtok alapítását. Terjedelme minimum 20 kat. hold, maximum 1000 kor. kat. tisztajövedelmű terület. Lakóháznak is kell hozzátartozni. A hitbizományi kisbirtokos köteles birtokelődei özvegyét és nem keresőképes családtagjait jövedelméhez mérten eltartani, a nagykorú és keresőképes családtagokat csak akkor, ha azok az ő irányítása mellett családtagokként a birtok megművelésénél közreműködnek.

A hitbizományi kisbirtok mását a német Erbhof intézményében találjuk meg. A javaslat az intézmény létesítését mint a káros egyke-rendszer fékezőjét tünteti fel. Ezzel ellentétben sokan azt vitatják, hogy az intézmény tulajdonképpen az egyke törvényesítése, vagy legalább is

alkalmas arra, hogy a népben ilyen hitet ébreszthessen. Meggyőződésünk szerint, feltéve, hogy ez az intézmény átmege a gyakorlati életbe, amit népünknek az örök jog tekintetében ismert konzervativizmusa alapján igen valószínűtlennek tartunk, az egyikével akár pro, akár kontra összefüggésbe aligha lesz hozható. Aki az egyikének a híve, nincs rá szüksége, hogy a gazdasági albizottság jóváhagyásával hitbizományi kisbirtokot alapítson. Nem az elsősülött jogát féltik az egyikések, hanem azt nem akarják, hogy egyik vagy másik gyermekük cselédsorba kerüljön. Ez ellen pedig a hitbizományi kisbirtok sem védelmet, sem szankciót nem ad.

A törvényjavaslat egyébként a régi helyzettel szemben előnyösebb változást jelent ugyan, de birtokpolitikai szempontból a jelentősége egészen minimális. Kedvező gyakorlati hatása a későbbiek folyamán abban nyilvánulhat meg, hogyha sikerülni fog a kisbérletrendszeret előnyös formában megvalósítani, úgy a felszabaduló hitbizományi ingatlanok egy része, főleg amelyekhez instrukció nem fog járni, az érdekeltek hozzájárulásával is igénybevehető lesz kisbérleti telepítés számára.

A kormány által előterjesztett telepítési és birtokpolitikai törvényjavaslat célja helyreállítani az ország megingott birtokpolitikai egyensúlyát, melyben nem kívánatos erősséggel jelentkeznek a két véglet, a törpebirtok és az egy tagban túlnagy területet lefoglaló nagybirtok. A cél a latifundiális kinövés megszüntetése s az önálló, életerős kisbirtokok számának lehető szaporítása. A javaslat tehát kifejezetten önálló, egy család megélhetését biztosítani képes kisbirtokok alakítására, illetve arra helyezi a fősúlyt, hogy a már meglevő törpebirtokok ilyen kisbirtokok nagyságára kiegészíttessenek. Általános elvként vonul végig az egész javaslaton, hogy a szigorúan megrostált helyi igényeket lehetőleg helyben kell kielégíteni s csak ott kell a telepítés hatásos, de drága eszközhöz fordulni, ahol ezt népesedési vagy egyéb közszempontok megkövetelik.

A javaslat nemcsak az állami birtokpolitikai eszközök igénybevételeivel, hanem az arra irányuló magán-tevékenység (parcellázás, földbérletösszevetkezetek létesítése) állami támogatásával is elő akarja mozdítani a kitűzött célt.

A törvény végrehajtásához szükséges föld egyrészt az átengedésre kötelezett ingatlanok állami átvételéből, másrészt az állami elővásárlás útján szerzett ingatlanokból, a vagyonváltság földből (mintegy 30.000 kat. hold) az illetékhátralékok földben való lerovása által állami tulajdonba kerülő mezőgazdasági ingatlanokból (15 millió pengő ellenértékeképpen számított mintegy 35.000 kat. hold) állana rendelkezésre.

Az állami átengedésre kötelezés határainak megállapítása egyben a latifundiális kinövés megszüntetését is célozza. Kétségtelenül ez a legkényesebb pontja az egész javaslatnak, amely nemcsak az előfeltételek megállapításánál, hanem a szabályok alkalmazásánál is a minden részrehajlástól független rideg tárgyilagosságot igényli. Az ellen, hogy a hitel-

intézetek tulajdonába került mezőgazdasági ingatlanok teljes egészükben igénybevehető legyenek, senki kifogást nem emel, sőt ezt maguk az érdekelt hitelintézetek is önként felajánlották. Egyéb ingatlanok tekintetében az ország két zónára oszlik: az ingatlanforgalom szempontjából rendes ellenőrzés alatt álló zónára és az ingatlanforgalom szempontjából fokozott ellenőrzés alatt álló zónára. Ez utóbbi zónához tartozik az egyke miatt Baranya vármegye egész területe, továbbá az országhatárt érintő közigazgatási járások, valamint azok a községek, melyeknek területe, vagy területüknek egy része a főváros középpontjától számított 40 kilométeres övezeten belül esik.

A rendes ellenőrzés alatt álló területen azt a birtokost, akinek egy vagy több község határában fekvő, de területileg összefüggő oly birtoka van, melynek mezőgazdasági művelés alatt álló része 3000 kat. holdat meghalad, kat. tisztajövedelem pedig 30.000 koronánál több, kötelezni lehet, hogy a birtoknak az említett területen felüli alkalmas területét engedje át, ha a községben az 1000 kat. holdnál nagyobb ingatlanok a község mezőgazdasági területének egy negyedrészt meghaladják. Az átengedési kötelezettség maximális terjedelme az egész mezőgazdasági terület egyharmada, ha az illető ezt a területet önként felajánlja, ellenkező esetben 60.000 koronát meghaladó kat. tisztajövedelmű ingatlannál az egész terület kétötöde, 120.000 korona kat. tisztajövedelmet meghaladó ingatlannál pedig az egész terület felerésze.

Az átengedésre kötelezés legalább 10.000 kor. kat. tisztajövedelmű rész érintetlenül hagyása mellett az 1000 kat. holdat meghaladó ingatlanra is kiterjed a fokozottabb ellenőrzés alatt álló zónában, vagy ha a tulajdonos ezt az ingatlant 1914 július 28 óta visszatérően szerezte.

Bizonyos kisebb jelentőségű korrekciók, amelyek inkább az átengedésre kötelezést mérséklék, ezenkívül is állanak fenn.

A termelés folyamatosságának és a mezőgazdasági hitel biztosításának célját szolgálja az a helyes intézkedés, hogy minden érdekelt ingatlanra vonatkozólag feljegyeztethető, hogy azt terheli-e és mily mértékben az átengedési kötelezettség. Ez az intézkedés egyébként valószínűleg elő fogja mozdítani azt is, hogy a kedvezőbb birtokmegosztás állami ellenőrzés alatt, de magántevékenység útján is, ha arra kedvező viszonyok lesznek, minél előbb keresztülvitessék.

A hitelintézetektől igénybe vehető terület kb. 50.000 kat. hold, az egyéb érdekelteket pedig 273.500 kat. hold átengedésére lehet kötelezni. Nincs átengedésre kötelezésnek helye a hitbizományi kötöttség alatt maradó ingatlanokra, de van helye egyharmadrész erejéig a hitbizományi kötöttség alól felszabaduló ingatlanokra.

Az átengedésre kötelezett területet átveheti az állam tulajdonul, vagy igénybe veheti az állam 50 holdnál nem nagyobb részletekben való bérbeadási célból.

A tulajdonul átvett területek megállapított becsértékének kétharmada készpénzben fizettetik, egyharmada pedig évi 3½%-os kamatozás mellett 25 éves törlesztési részletekkel. A kisbirtokok céljára igénybevett területért a tulajdonos a becsérték évi 3%-át kapja, de közvetlen jogviszonyban ezen összeg erejéig a kishaszonbérlokkal marad. Abból a körülményből, hogy a kis haszonbérlok összesége által fizetett haszonbérösszeg a tulajdonost illető, s a becsérték évi 3%-át kitevő fizetménynél több vagy kevesebb is lehet, s az esetleges hiányt a telepítési alap fizeti, az esetleges többlet pedig a telepítési alapot illeti, joggal következtethetjük, hogy a kis haszonbérlokkal szemben a haszonbérösszeg nem készpénzben, hanem terményben fog megállapíttatni, amit nemcsak helyesnek, hanem feltétlenül kívánatosnak és szükségesnek is tartunk.

Az állam természetesen bármikor jogosult arra, hogy a kis haszonbérletbeadásra kötelezett területet, vagy annak legalább 100 kat. holdnyi összefüggő részét az átvétel időpontjának megfelelő becsáron átvehesse. Kívánatos lenne itt a kis haszonbérlok érdekében annak lerögzítése, hogy a kis haszonbérlok által végzett melioráció a tulajdonos javára nem számítható be, viszont a tulajdonos érdekében annak megállapítása, hogy a végleges átvételkor megállapítandó becsérték az ő hozzájárulása nélkül nem lehet kisebb, mint az átengedésre kötelezőkor megállapított becsérték, nehogy a végleges átvétel időpontjául egy különösen kedvezőtlenül ható időpont választassák ki, holott a tulajdonos szabad rendelkezési jogát már az átengedésre kötelezés alkalmával elvesztette.

A becsértéket a földművelésügyi miniszter állapítja meg, s határozata ellen az illetékes kir. táblához lehet panasszal élni. Kifogásoljuk, hogy a becsérték megállapításánál a kat. tisztajövedelemnek oly döntő szerepe lehessen, mint amelyet annak a javaslat tulajdonít. A becsérték megállapítása mindig konkrét kérdés, in concreto pedig a kat. tisztajövedelemnek a becsértékhez való viszonya teljesen irreális.

A törvényjavaslat alapján földtulajdonhoz az juthat, aki kellő felszerelésen kívül a telepítési költség aránylagos részét s a vételár 30%-át előbb kifizeti. A kis haszonbérlok kellő felszerelésen kívül egy évi haszonbérösszeget kell hogy fedezetül letegyen. Személyi feltétel, hogy az illető lehetőleg nagykorú, de mindenesetre feddhetlen előéletű, mezőgazdasági foglalkozásra alkalmas magyar állampolgár legyen. Vitézek, hadviseltek, hadiárvák azonos körülmények között előnyben részesítendőek.

Az anyagi előfeltételektől el lehet tekinteni a telepítési alap kockázatára oly mezőgazdasági alkalmazottaknál, akik a felhasználásra kerülő ingatlanok átengedése folytán állásukat veszítik. Ezek természetesen csak kis haszonbérletet kaphatnak.

Nem látunk intézkedést a birtokbahelyezettek megfelelő oktatása és gazdálkodásuk megfelelő ellenőrzése tekintetében. Egyedül a gazdasági felügyelőségek ezt a feladatot nem láthatják el. Ezen a téren pedig a

takarékosság nemcsak hogy nem indokolt, hanem egyenesen káros. Az általános kerettörvényt a végrehajtási rendeletnek ezen a téren feltétlenül pótolni kell. Ennek a kérdésnek a fontosságát nem tudjuk eléggé hangsúlyozni. Ebben a tekintetben a társadalompolitikai, nemzetgazdasági és szociális célkitűzés teljesen összeesik.

Örömmel látjuk, hogy a törvényjavaslat a kis haszonbérletek alakítására kellő súlyt helyez, mert meggyőződésünk szerint ma, és talán még hosszabb ideig is a gyakorlati keresztülvitel nagyobb mértékben ebben az irányban fog haladni. A hivatalosan kiadott tájékoztató ugyan harminc évre elosztva évenként körülbelül 800 új tulajdonossal és 600 új kis haszonbérlettel számol, az ebben az irányban való előre számítást azonban teljesen céltalannak tartjuk. Az eredményt a gyakorlati végrehajtás jósága, az újonnan birtokbajutók rátermettsége, s az általános viszonyok javulása lényegesen befolyásolhatják. Azt hiszük, hogy ma még igen nehéz lenne évente 800 olyan igénylőt előállítani, akik a tulajdonszerzéshez előírt anyagi igényeknek megfelelnek. Viszont lehet, hogy a viszonyok javulása az egyes telepítések sikere esetén később ezt a számot lényegesen emelheti. Meggyőződésünk szerint kezdetben inkább a kis haszonbérletekre lesznek nagyobb számban igénylők, az, aki a tulajdonszerzéshez szükséges anyagi felkészültséggel rendelkezik, ma jóformán csak néhány elköltözésre vállalkozni nem akaró helyi igénylő lesz, kivéve esetleg a Vitézi Rendnek jól szervezett és fegyelmezett, de anyagilag nem mindig tehetőstagjait.

A pénzügyi lebonyolítás céljára telepítési alap létesítését rendeli el a javaslat. A telepítési alap egyszeri 10 millió pengő összegű javadalmaszásán felül 10 éven át évi 2 millió, további 10 éven át pedig évi 2.5 millió pengő további juttatást kap. Ugyancsak a telepítési alaphoz fog csatoltni az állami elővásárlásra előirányzott s körülbelül évi 200.000 pengőt kitevő összeg is, továbbá az elővásárlási alap által felvehető 5 millió pengő kölcsön.

A gyakorlati lebonyolításra a földművelésügyi miniszter a minisztertanács hozzájárulásával Országos Telepítési Igazgatóságot létesíthet vagy pedig kormánybiztost nevezhet ki. Javaslattevő és véleményező szervül az Országos Telepítési Tanács állíttatik fel, amelynek 30 tagja lesz.

A törvényjavaslatot általában és egészében sikerült alkotásnak tartjuk, mely a jogi lehetőséget a kitűzött cél elérésére a legkisebb rázkódás nélkül biztosítani tudja. Mentés a javaslat teljesen a szélsőséges igények honorálásától, viszont az adott lehetőségek mellett a mezőgazdasági művelés alatt álló birtok maximumát oly módon határozza meg, hogy ezen belül teljes lehetőséget nyújt a nemzetpolitikai és társadalompolitikai igények kielégítésére és nem csorbítja sem a termelés biztonságát, sem a termelés nemzetgazdasági érdekeit.

Természetesen a lényeges feladat a javaslat végrehajtása lesz.

A gyakorlati megoldás igen sok nehézséggel fog járni s mindenekelőtt valószínű, hogy a kitűzött cél elérése, 25 év alatt 200.000 új életképes kisbirtok és 150.000 új életképes kisbérelő exisztencia megteremtése sokkal több anyagi áldozatot fog igényelni. Ez majd később a gyakorlati megvalósítás folyamán ki fog derülni; mert valószínű, hogy nem lesz mellőzhető az újonnan megteremtett kisbirtokosoknak az előirányzottan felüli támogatása.

Mindenesetre legnagyobb érdeme a javaslatnak maga a megalkotása es az a tény, hogy a birtokpolitika vezetését és irányítását a nemzetpolitikai és társadalompolitikai célok érdekében az állam kezébe vette. Mai pénzügyi helyzetünkben az állami költségvetésnek a célok megvalósítása érdekében a javaslat szerinti összegben való igénybevétele is jelentékeny áldozatot jelent, s a gyakorlati megoldás sikere lesz hivatva igazolni az áldozat jogosultságát s viszonyaink javultával az esetleges további áldozatok igénybevételeét.

Rácz Lajos.